

Књига о Димитрију Кириловићу – очима библиотекарa

Будаћ, Љубица. *Др Димитрије Кириловић: Архивиста, библиотекар и научни радник: Живот у служби заштитне културне баштине Војводине*. Нови Сад: Архив Војводине, 2021.

Драгана Сабовљев
Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин
dragana.sabovljevic@gmail.com

У издању Архива Војводине из Новог Сада, протекле године је објављена значајна књига о животу и раду др Димитрија Кириловића (1894–1956), ауторке Љубице Будаћ, вишег архивисте. Публикација ће бити занимљива и архивистима и библиотекарима, као и стручњацима у области заштите културне баштине, не само са подручја АП Војводине, него и из целе Републике Србије, па и бивше Југославије. Пажљиво и опсежно проучавајући архивску грађу и изворе из Архива Војводине, Србије, Југославије, Српске академије наука и уметности у Београду, Историјског архива Града Новог Сада, Позоришног музеја Војводине, Галерије и Рукописног одељења Матице српске, архива Српских православних црквених општина Србобрана и Новог Сада, као и бројних монографских публикација и прилога у периодичи, ауторка је представила значајну личност која је учествовала у развоју архивске и библиотечке делатности и оставила трага у културном животу у периоду пре, за време и после Другог светског рата. Иако није прва која је приказала животни пут и деловање др Димитрија Кириловића,¹ Љубица Будаћ је овом публикацијом осветлила његов лични и професионални идентитет и дала допринос изградњи колективног идентитета установа заштите културне баштине.

Обимна публикација, на 322 стране обухвата чак четрдесетак поглавља са прилозима, опсежном библиографијом и изворима, као и бројне илустрације у виду фотографија, архивских докумената, рукописне грађе и цртежа. Посебно поглавље чини библиографија др Димитрија Кириловића.² Броји „неколико стотина расправа, приказа и научних студија из области културне и политичке историје српског народа у Војводини, међу којима се посебно истичу оне посвећене историји школства у Војводини, народно-црквеним саборима, развоју позоришног живота, књижевној историји.“³

Монографија је структурирана хронолошки и већ по садржају се може сагледати Кириловићев животни пут, од рођења, преко образовања, научноистраживачког рада, педагошког деловања, ангажовања у Државној архиви Новог Сада, Универзитетској библиотеци Филозофског факултета у Скопљу, Универзитетској библиотеци у Београду, Библиотеци Матице српске, Друштву за Српско народно позориште, Историјском друштву у Новом Саду, Матици српској, политичког опредељења и деловања, па све до смрти. Рођен и живео у веома турбулентном периоду српске, војвођанске и југословенске историје, Кириловић је доживео признања за свој рад, али и губитак грађанских права због сарадње са окупатором након Другог светског рата и каснију ослобађајућу пресуду.

Оно што је упадљиво у приступу теми, Љубица Будаћ, као архивист, највећу пажњу је посветила управо овом сегменту деловања Димитрија Кириловића, првог архивисте и управника Државне архиве у Новом Саду, која је прерасла у Архив Војводине, институцију у којој је и сама запослена. Историчарка по струци, веома исцрпно и са великом прецизношћу, бележи не само значајне датуме у Кириловићевом

¹ Видети: Гордана Ђилас, „Димитрије Кириловић – библиотекар библиотеке Матице српске“, *Годишњак библиотеке Матице српске за 2004* (2005): 61–74, доступно и на <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=numerated&id=3542&m=2#page/1/mode/1up>, рад на који се позива и сама ауторка.

² Преузета из: Димитрије Кириловић, „Списак радова др Димитрија Кириловића (Поводом тридесетогодишњице научног рада)“, *Зборник Матице српске – серија друштвених наука* св. 6 (1954) и Марија Чурчић, „Библиографија радова др Димитрија Кириловића“, *Библиографски годишњак Војводине* (1965). – Наведено према: Љубица Будаћ, *Др Димитрије Кириловић: Архивиста, библиотекар и научни радник: Живот у служби заштитне културне баштине Војводине* (Нови Сад: Архив Војводине, 2021), 303.

³ Будаћ, *Др Димитрије Кириловић...*, 12.

животу и раду, него их приказује са пуним разумевањем друштвеног контекста и околности у којима се налазио, што публикацији додаје вредност и историјску поузданост.

Библиотекарима и историчарима војвођанског, српског и југословенског библиотекарства ће бити нарочито значајне три целине. У првој, у периоду 1920–1925, Кириловић постаје библиотекар новоосноване Универзитетске библиотеке Филозофског факултета у Скопљу. Иако ауторка, на основу Кириловићеве преписке, указује на његове молбе да напусти службу и врати се у Нови Сад, посебно истиче његове активности на инвентарисању фонда, формирању библиотеке и набавци нових публикација. Захваљујући Кириловићевим молбама упућеним Књижевном одбору Матице српске да се библиотеци коју је водио уступе дупликати периодичних публикација и књига, њен фонд се значајно увећавао. Када је напустио ову дужност, библиотека је бројала 12.828 инвентарисаних јединица библиотечке грађе.⁴

Друга целина се односи на Кириловићево ангажовање за време Другог светског рата и окупације земље. Принуђен да напусти место управника Државне архиве Новог Сада, када му се и живот нашао у опасности, са породицом одлази у избеглиштво у окупирану Србију. Настањују се у Београду, где испрва добија место у Државној архиви, потом постаје референт за архиве и библиотеке при Министарству просвете. „Као референт за архиве и библиотеке, Димитрије Кириловић је израдио Уредбу о јавним библиотекама, Уредбу о обавезном примерку, био је иницијатор израде правила о уређењу средњошколских књижница и организатор библиотекарског течаја који су могли да похађају и наставници школа.“⁵ Дошао је и у сукоб са Ђорђем Сп. Радојичићем, вршиоцем дужности управника Народне библиотеке у Београду и том приликом је оптужен да спречава њену обнову након разарања 1941. и да протежира Универзитетску библиотеку. Након ослобођења, Радојичићево сведочење искоришћено је у прилог оптужбама за Кириловићеву сарадњу са окупатором. Ауторка ове тврдње побија, наводећи да Димитрије Кириловић није потписао „Апел српском народу“,⁶ нити је држао предавања против комунизма, а није објавио ниједан научни рад у том периоду. Оно што му није ишло у прилог, било је постављење за председника Комисије за преглед и забрану књига,⁷ али је доказано да су и Комисија и библиотекарски Универзитетске библиотеке одговорачили са избором, када је он и начињен, публикације су биле склоњене, али нису биле уништене и тако су дочекале ослобођење. Кириловић је постављен на место в. д. управника Универзитетске библиотеке у Београду 1943. године. Иако је добио наредбу да започне израду централног каталога по Пруским инструкцијама, овај посао, који је углавном обављала библиотекарка Смиља Мишић, до ослобођења није завршен. Библиотекар су, по наводима Љубице Будаћ, сведочили да је био праведан и коректан управник и да је пред окупационим властима бранио интересе Универзитетске библиотеке и њених запослених.⁸ Библиотеку је предао новом управнику (Милицы Продановић, дотадашњој библиотекарки ове установе) одмах по ослобођењу Београда, а августа 1945. бива пензионисан. Но, због рада у Комисији за преглед и забрану књига, против њега је новембра 1945. покренута тужба „за суђење злочина и престапа против српске националне части, под квалификацијом културне сарадње са окупатором“.⁹ Будаћ детаљно прати процес његове одбране све до 4. јануара 1947, када је кривични поступак против њега обустављен. Готово две године није имао никакву примања јер му није исплаћивана пензија, нити је могао да добије нови посао.

Трећа целина која ће бити занимљива библиотекарима је она која се односи на Кириловићев рад у Библиотеци Матице српске (БМС) која је добила функцију Централне библиотеке АП Војводине 1948. Исте године, Младен Лесковац, тадашњи управник БМС, запошљава Димитрија Кириловића и још двоје библиотекара, а 1949. он добија и звање вишег библиотекара. Због свог дугогодишњег искуства у

⁴ Будаћ, *Др Димитрије Кириловић...*, 33.

⁵ Исто, 161. Овде су наведене активности приписане Кириловићу, али је тумачење помало поједностављено, што се може разумети и објаснити тиме да Љубице Будаћ није био приоритет представљање његовог деловања у библиотечкој делатности. Детаљније о наведеном у: Анђела Стошић, „Универзитетска библиотека у Београду за време Другог светског рата“, *Библиошке и иденџиџеш 3: Зборник радова са научној скупи одржаног 24. маја 2021. у Панчеву*, главни уредник Драгана Сабовљевић, одговорни уредник Горан Траиловић (Панчево: Градска библиотека, 2022), 19–35.

⁶ Аутор овог документа је Велибор Јонић, министар просвете и вера у колаборационистичкој влади Милана Недића. Објављен је у листу *Ново време* 13. 8. 1941. и у њему је јавно осуђен комунистички устанак у Србији, а народ позван на поштовање реда и мира које су прогласили окупатори. Целовити текст се може наћи на пример у: *Ilustrovana istorija Srbije*, преузето 18. 4. 2022, <https://ilustrovanaistorijasrbije.wordpress.com/2012/01/30/apel-srpskom-narodu-1941-godine/>.

⁷ Ради се о цензури, јер су Немци радили на забрањивању и уништавању књига које се нису слагале са националсоцијалистичком доктрином, оних које су писане у духу марксизма, демократских начела, пацифизма, дела јеврејских аутора, као и немачких који су били противници фашистичког уређења државе и њеног фирера.

⁸ Детаљније о томе у: Стошић, „Универзитетска библиотека у Београду за време Другог светског рата“.

⁹ Будаћ, *Др Димитрије Кириловић...*, 185.

библиотечкој делатности именован је за руководиоца Одељења за библиотечко обрађивање књижног фонда, а потом је постао шеф Отсека за стару књигу и музејски примерак. На овом положају ће остати до смрти, 1956. године.¹⁰ Исцрпно наводећи све послове које је обављао у овој установи, Будаћ представља Кириловића као врсног библиотекара и педагога, наводећи, између осталог, и његово учешће у едукацији нових стручњака.

Књига о Димитрију Кириловићу Љубице Будаћ издаваја се у стручној продукцији својом исцрпношћу и темељним приступом грађи и изворима који су помогли у осветљавању животног пута овог знаменитог архивисте, библиотекара, научног и културног посленика и педагога. Оно што би се евентуално могло замерити је непостојање регистара (бар именског) који би помогли у ишчитавању ове публикације. Но то је не чини мање вредном и биће засигурно неизоставно штиво свим истраживачима који одлуче да се баве знаменитим личностима наше културе, архивистиком, историјом библиотека и библиотекара, театрологијом, педагогијом, значајним институцијама и свим областима културе обухваћених животном причом др Димитрија Кириловића.

¹⁰ Видети и: Ћилас, „Димитрије Кириловић – библиотекар библиотеке Матице српске“.